

Høringsuttalelse fra Det Norske Akademi for Språk og Litteratur

Re: Framlegg til reviderte retningslinjer for bokmål og nynorsk

Innledning

Det Norske Akademi for Språk og Litteratur (Akademiet) vil i sin omtale av revisjonsforslaget konsentrere seg om normeringsprinsippene og tar for det formål utgangspunkt i sammenligningen av «Dagens ordlyd» og «Justert ordlyd» av prinsippene for normering av bokmål på s. 5–8 (som bare foreligger på nynorsk) i det tilsendte høringsnotat. Akademiet ser det imidlertid ikke som formålstjenlig å diskutere forandringer mellom gammel og ny versjon av prinsippformuleringene som sådanne, men foretrekker å ta stilling til de nye formuleringforslagene, som er ment å være retningsgivende for fremtidig normering.

Akademiet er oppmerksom på at det i utsendelsen fra Språkrådet står at «hovudprinsippa for normeringa og retninga i normeringspolitikken, som Stortinget og regjeringa har fastsett, ikkje kan endrast, og at dei dermed ikkje er tema for høyringsinnspel». I våre kommentarer finner vi det imidlertid vanskelig helt å unnlate å relatere de foreslåtte prinsippformuleringer til det generelle normeringsregime de er et sentralt bidrag til.

Akademiet ønsker ikke å ytre seg om spørsmålsstillinger som spesielt gjelder nynorsk.

Re: 6.2. Prinsipper for normering av bokmål

I dokumentene fra Språkrådet omtales selvstendighetsprinsippet og stabilitetsprinsippet som likestilte overordnede normeringsprinsipper, med bruksprinsippet «på tredje plass». Akademiet mener at selvstendighetsprinsippet (motsatt tidligere tiders krav om «tilnærming» mellom bokmål og nynorsk) burde være overordnet de øvrige prinsippene, også «stabilitetsprinsippet». Det følger direkte av stortingsvedtaket av 2002, som avgir den politisk overordnede ramme for normeringsvirksomheten. Akademiet noterer seg at selvstendighetsprinsippet alltid nevnes først i Språkrådets dokumenter.

Re: 6.2.1. Selvstendighetsprinsippet

Akademiet er prinsipielt uenig i formuleringen som fordrer at man «skal unngå skilnader mellom dei to skriftspråka når det gjeld bøyningstypar for ulike ord og genus for substantiv». En slik bestemmelse gjør normeringsprinsippene uklare. Det er nettopp slik samordning selvstendighetsprinsippet er ment å skulle forhindre, etter tilnærmingspolitikken avslutning i 2002. Hensynet til nynorskens morfologi og genustilhørighet i nynorsk kan ikke ha regulerende betydning for bokmålsnormeringen. Bøyningstyper og substantivers genustilhørighet er grunnleggende egenskaper ved selve språkformene. (Nynorsk har som kjent obligatorisk tre genera-system, mens bokmål har valgfrihet mellom to og tre genera.)

Re: 6.2.2. Stabilitetsprinsippet

Hvis man med «stabilitet» mener at nåværende bokmålsnorm av 2005 i alt vesentlig skal garanteres konstans i overskuelig fremtid, dvs. at «bredden i normen blir ivaretatt», slik det heter i Språkrådets årsmelding for 2020 (s. 45), er Akademiet prinsipielt uenig. Dagens norm omfatter alt for mange ufunksjonelle elementer som ikke gjenfinnes i vanlig praktisert og akseptert språkbruk, til at en slik oppfattet stabilitet kan være et langsiktig mål. Derfor er Akademiet også skeptisk til at «bruksprinsippet» skal spille en overordnet rolle spesielt «i tilfelle der det er snakk om å gjera endringar i norma», dvs., som det synes, bare når det er fattet en forutgående beslutning om normendring. Akademiet mener at erkjente omfattende divergenser mellom norm og allmenn eller dominerende bruk (usus) bør tilsi og utløse betydelig mer, og snarligere, normrevisjon enn den slike detaljkorreksjoner som er referert i årsmeldingen for 2020 (s. 64–65), er eksempel på.

Akademiet er helt uenig i den langsiktige fredning av bokmålsnormen av 2005 som foreslås. Mengden av empirisk sett helt unødvendige varianter uten forsøk på stilistisk differensiering er så stor at nåværende norm i betydelig grad er uegnet som veiledning til aktuell språkbruk. I lys av dette er antydningen om at det kan «bli aktuelt å gjera visse justeringar som følgje av systematisk undersøking av bruk», en alt for smålåten målsetning.

Re: 6.2.3 Bruksprinsippet

Dagens vide «normbredde» baserer seg dessverre ikke uten videre på «språket slik det ser ut i bokmålstekster», noe «undersøkingar av store korpus» utvilsomt vil vise.

Akademiet tar avstand fra å etablere «omsyn[et] til munnleg språk» til en normeringsparameter. Når muntlig språk trekkes inn, må det være i tilfelle der man finner det nødvendig å se bort fra skriftlige kilder som ellers skal være det sentrale grunnlaget for normeringen; at «det er vanskeleg å finna tilstrekkelege data i skriftlege kjelder» kan ikke være tilstrekkelig grunn for å fravike dette prinsippet. Det kreves tydeligere premisser for når «omsyn til munnleg språk» kan være aktuelt. I lys av den mangfoldige norske talemålssituasjonen, med fravær av en riksdekkende standarduttale, kreves det i det minste en viss antydning av hva slags «muntlig språk» som kan komme på tale, for å unngå fullstendig vilkårlighet i normeringsgrunnlaget.

Re: 6.2.4 Stramhetsprinsippet

Omtalen av dette prinsippet innledes paradoksalt nok med at det «i utgangspunktet ikkje [er] noko mål å stramma inn eller utvida valfridomen i bokmålsnorma». Akademiet mener tvert imot at det er et utvilsomt og godt dokumentert behov for å innskrenke valgfriheten. Skal valgfrihet innføres for å imøtekomme en veldokumentert utviklingstendens, bør det gis mer presise regler for å motvirke vilkårlighet og ny variantinflasjon.

Re: 6.2.5 Enkelhetsprinsippet

Akademiet er enig i at regelmessighet i bøyningstyper er å foretrekke fremfor unntak, og at man må ta hensyn til det velkjente faktum at bøyningmessige uregelmessigheter ofte

kjennetegner høyfrekvente leksemer. Akademiet vil i denne sammenheng peke på at *-en/-a*-valgfrihet ved substantiver og *-et/-a*-veksling ved fortidsformer av svake verb uten konsekvensrestriksjoner (ut over konsekvens ved enkeltleksemer) i praksis åpner for massiv uregelmessighet i substantiv- og verbbygningen.

Re: 6.2.6 Tradisjonsprinsippet

At «[d]et er ein verdi ved eit skriftspråk at det kan kjennast att som det same språket over fleire generasjonar», har vært riksmålsbevegelsens grunnleggende synspunkt siden begynnelsen. Vi forstår det tilståtte «høve til å føra vidare mindre brukte former i bokmålsrettskrivinga dersom dei har ein sentral plass i skrifttradisjonen», som en velkommen og naturlig konsesjon til Akademiets grunnsyn.

Re: 6.2.7 Ordtilfangsprinsippet

Dette prinsippet presiserer at en (uspesifisert) gruppe «funksjonsord» er normert, men ordtilfanget ellers er prinsipielt åpent. De kompliserte spørsmål som angår «ordidentitet» og lån- og fremmedords norsktilhørighet (jf. anglisismeproblematikken), drøftes ikke (og kan bare antydes her).

Generell konklusjon

Akademiet finner det skuffende at Språkrådet ikke er villig til å ta 2005-reformens åpenbare systemsvakheter og uegnethet for praktisk språkbruksveiledning på alvor. Fremfor alt speiler «stabilitetsprinsippet», slik det er formulert, en mislykket vedtaksfortid og er en dårlig veileder til en mer rasjonell norsk språknormfremtid. Dokumentet er dessuten preget av visse uklarheter som gjelder den praktiske anvendelse av normeringsprinsippene.

På vegne av Det Norske Akademi for Språk og Litteratur

John Ole Askedal /sign./
preses

Oslo, 12.08.2021